

LBRIS

We know
books

PAUL EVDOKIMOV

Iubirea nebună a lui Dumnezeu

ediția a doua

Traducere din limba franceză
Teodor Baconschi

editura
Σοφία

București

TEODOR STUDITUL: stareț al faimoasei Mănăstiri Studion din Constantinopol (758-826) – veritabilă citadelă a luptei împotriva dinastiei și teologiei iconoclaste. El reorganizează monahismul cenobitic, imprimându-i un caracter activ, militant și „înregimentat”. Personalitate pragmatică, mare apărător al cultului icoanelor.

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
I. Iubirea nebună a lui Dumnezeu și misterul tăcerii Sale	11
II. Experiența mistică	45
III. Omul nou	69
IV. Stareț și părinte duhovnicesc	89
V. De la moarte la viață	99
VI. Cultura și credința	117
VII. Libertate și autoritate	149
VIII. Către Bisericile lui Hristos	173
<i>Lexic teologic</i>	191
<i>Indexul persoanelor citate</i>	195

Iubirea nebună a lui Dumnezeu și misterul tăcerii Sale

1. Realitatea ateismului

Suferința nevinovaților constituie un dosar împovărat în care tăcerea lui Dumnezeu și lipsa intervenției sale devin proba unui eșec. În pieșa lui Sartre, Goetz strigă: „Oare mă auzi, Dumnezeuule surd?” Iar dacă Dumnezeu tace, cum va putea omul să-L asculte? Și oare tăcerea lui Dumnezeu în istorie nu e semnul că El este absent, sau poate chiar inexistent? Toate „făgăduințele neîmplinite” vorbesc despre ineficacitatea existențială a religiei.

La vârsta maturității, spiritul critic gândește asupra destinului uman și descoperă în aspirațiile religioase alibiul propriilor sale scăderi. Muncit de singurătate și de probleme insolubile, omul își exercită funcția fabulatorie, îl inventează pe Dumnezeu, face din El „plom-

ba" ignoranțelor omenești și lansează ipoteza unei explicații ultime pe lumea cealaltă. Azvârlit într-o lume aparent ostilă și absurdă, omul cedează și caută să evadeze înspre un orizont mai mângâietor. Visarea afectivă și teama în fața realității determină în el atitudinea retractilă despre care vorbește Freud, fugă spre pântelele matern, înspre arhăitate și nivelele prelogice: „Sunt asemenea unui copil în pântelele mamei sale și nu doresc deloc să mă nasc. Îmi e suficient de cald în locul în care mă aflu”, mărturisește scriitorul rus Rozanov.

Dumnezeu apare ca proiecție a imaginii unui „Tătic” care îl protejează pe om de riscuri, de înfruntarea realității și de responsabilitatea unor alegeri curajoase. Este un Dumnezeu „util”, soluție pentru situațiile-limită și garanție a eternității în sensul pariului făcut de Pascal. Prin juxtapunerea dintre lumea aceasta și lumea cealaltă rezultă o pierdere de energie necesară pentru înălțarea cetăților omenești; oare creștinismul nu este, potrivit spuselor ironice ale lui Nietzsche, „un platonism pentru vulg”, acel faimos opium care consolează și amortește responsabilitățile foarte clare ale vieții pământești?

Trebuie să admitem răspândirea masivă a ateismului transformat într-o realitate mondială care desenează noul chip al epocii noastre, strecurându-se în toate sectoarele vieții obștești. Structura mentală și afectivă a vremii noastre es-

te specific atee. Aflat la Geneva la sfârșitul războiului, Sartre declara: „Domnilor, Dumnezeu este mort.” De atunci încolo „ateismul este un umanism”; ce să faci cu Dumnezeu? După cum spune Malraux, „Dumnezeu a murit și prin urmare omul s-a născut”. La care Merleau-Ponty adaugă: „Conștiința morală piere în contact cu absolutul”; adevărata demnitate umană ne cere să „ținem din cerul ideilor pe pământul oamenilor”.

Presiunea mediului social și a culturii secularizate este atât de mare, încât, pur și simplu, omul nu mai este interesat de religie. „Faptul că s-ar putea ca cineva să locuiască în cer nu îl privește pe om”, afirmă Simone de Beauvoir; „Dumnezeu? Nu mă gândesc niciodată la El”, mărturisește imperturbabil Françoise Sagan...

Principalul argument se sprijină pe sensul primar al vieții și pe aparenta lui absurditate. În filmele sale, Bergman transpune tăcerea lui Dumnezeu în relațiile dintre oameni. În *Jocurile verii*, Maria, care și-a pierdut logodnicul, declară sfidător: „De vreme ce Dumnezeu nu Se ocupă de mine, nici eu nu mă ocup de El.” La Antonioni, lumea pare definitiv închisă. În *Blow-Up*, totul pare pentru o clipă împietrit, imobilizat de obiectivul camerei de filmat și dispare deodată, lăsându-l pe om în singurătatea sa populată de iluzii.

În mentalitatea modernă, într-o lume post-creștină, desacralizată și secularizată, Dumnezeu nu mai are loc, iar Evanghelia nu mai este

auzită. Spectacolul credinței nu mai încântă pe nimeni, iar în lumea aceasta nu se petrece nimic și nu există nici o urmă de miracol. Credința religioasă apare ca un stadiu infantil al conștiinței umane, fiind înlocuită avantajos prin tehnică, psihanaliză și solidaritate socială.

Civilizația actuală nu se întoarce defel împotriva lui Dumnezeu, dar alcătuiește o umanitate „fără Dumnezeu”. Cum spun sociologii, „ateismul s-a masificat” fără să treacă prin vreo ruptură. Ființele trăiesc la suprafața lor însele, acolo unde, prin definiție, Dumnezeu este absent. În zilele noastre a deveni ateu nu înseamnă a alege și, cu atât mai puțin, a nega, ci a te lăsa condus, pentru a trăi în rând cu lumea. Pentru omul obișnuit, a fi religios, indiferent sau ateu este, până la urmă, o chestiune de temperament, dacă nu chiar de opțiune politică.

2. Insuficiențele ateismului

Ateismul produce un argument clasic: cunoașterea lui Dumnezeu presupune darul credinței, pe care nici un ateu nu l-a primit. Or, cuvântul Evangheliei conform căruia lumina lui Hristos luminează pe tot omul care vine în lume (Ioan 1, 9) răspunde acestei obiecții, arătându-ne că simplul refuz de a conferi rațiunii puterea exclusivă asupra întregii cunoașteri operează în

spiritul omenesc o deschidere capabilă să pre-simtă, cel puțin, misterul „alterității” lui Dumnezeu. Potrivit lui Pascal, ruptura echilibrului provine din „două excese: a exclude rațiunea sau a nu admite decât rațiunea”, iar Chesteron notează, în *Sfera și Crucea*, că „nebunul a pierdut totul, în afară de rațiune”. Dacă păstrăm doar rațiunea, refuzând intuiția, imaginația și supraconștiința contemplativă, ne situăm unilateral pe planul obiectivat al conceptelor. O asemenea abstracțiune cerebrală nu va atinge niciodată sfera Transcendentului, a Ființei vii care este Dumnezeu. Ea ar nega cel mult o doctrină teologică, un sistem filosofic, un concept – lucruri fără importanță, căci sunt situate *dincoace* de misterul divin.

Ateismul concret, nevertebrat, dar practic, nu are nici un conținut metafizic propriu și nu oferă în chip suficient nici o explicație constructivă asupra existenței. Iată de ce ateismul academic nu se așază la capătul unei reflecții, ci doar la începutul acesteia, sub forma unei afirmații gratuite. Contestația filosofică nu intervine decât *a posteriori*, pentru a-și justifica pozițiile sau pentru a invoca vreun alibi.

Într-o asemenea ambianță, străvechea neli-niște în fața morții nu-i mai spune omului mare lucru, de vreme ce el este mai degrabă preocupat de problemele politice și economice.

Prenant¹ scria: „Mi s-a întâmplat adesea să mă găsesc într-un pericol de moarte iminent, fără să mă gândesc o singură clipă la nemurirea sufletului.” Chestiune de temperament, dar care reflectă totodată o mentalitate complet secularizată.

Simplificat în acest mod, ușurat de orice căutare metafizică și coborât în mulțime, ateismul scientist încearcă să dea seama asupra lumii, fără ajutorul vreunei divinități. Descifrând tainele naturii, omul nu dovedește în nici un fel că Dumnezeu nu există, ci încetează doar să mai resimtă nevoia de Dumnezeu.

Etica ridică aici o anumită dificultate. Este vorba de problema temeiului moral și a imperativelor sale. Este vorba, de asemenea, conform psihologiei abisale, de rezistența subconștientului față de ordinea voinței, fapt pe care Sfântul Pavel l-a exprimat în felul său, scriind: „Nu fac binele pe care îl voiesc, ci fac răul pe care nu-l voiesc.” După Simmel, moralismul legalist al lui Kant, adică eșecul eticii autonome, este cel care condiționează amoralismul lui Nietzsche. Tot așa, profunda amărăciune din ultimele lucrări ale lui Freud mărturisește prăbușirea utopiei sale umaniste. În *Critica rațiunii dialectice*, Sartre declară: „Nu am ajuns la ceva, pentru că gândirea mea nu mă lasă să construiesc nimic...”

După eșecul ei pe plan subiectiv, problema morală se deplasează către o formulă socială.

¹ *Rencontres internationales de Genève*, 1974, p. 377.

Teza lui Feuerbach (*homo homini deus est*) vrea să spună: chiar dacă omul nu este decât un individ, ansamblul omenirii este divin. La fel, pentru Francis Jeanson, omul este un nimic, dar întregul e totul. Însă, dacă individul este un zero, suma indivizilor nu este mai degrabă un Zero cu majusculă, decât o totalitate divină? Cercul închis al condiției umane nu este depășit decât de concepția de-a dreptul „mistică” a marxismului și a religiei sale surogat, chemată să înlocuiască ireligiozitatea. Potrivit acestei doctrine, ateismul militant este doar etapa preliminară a luptei, în vreme ce „socialismul integral nu va mai fi nevoit să-L nege pe Dumnezeu”¹, deoarece se va situa dincolo de antiteism. El va suprima până și condițiile care au permis accesul la această stare de plenitudine și, odată cu acestea, orice retur dialectic și deci orice verificare eventuală a propriului temei. Asemenea lui Dumnezeu, omul absolut nu va mai fi capabil să pună întrebări privitoare la propria lui realitate.

Astfel, dacă în marxism negarea lui Dumnezeu este folosită la un moment dat pentru formarea conștiinței revoluționare a proletarilor, în tot restul timpului ea nu poate fi, în sine, valabilă. Ruptura dintre principiu și realitate face imposibilă circulația lor mutuală și această lipsă flagrantă de veritabilă dialectică lipsește

¹ K. Marx, *Gesamtausgabe*, I/III, p. 125.

demonstrația marxistă de orice putere de persuasiune filosofică. Marxismul rezolvă problema lui Dumnezeu fără măcar să o fi pus în chip corect și o înlocuiește prin crezul său: „Cred în materia auto-suficientă, infinită, necreată și străbătută de o mișcare veșnică”; or, noțiunea de automișcare este, filosofic vorbind, una dintre cele mai mari absurdități.

Aflați pe culmea optimismului lor simplist, doctrinariii nu vor să știe în ce măsură ateismul este dificil, tragic, inconsecvent. Peguy o spune: „Într-adevăr, trebuie să te forțezi ca să nu crezi...” Doar demitizarea sistematică a ateismului i-ar putea zdruncina certitudinea inexistenței lui Dumnezeu.

Filosofia existențialistă pare mai degrabă nostalgică decât agresivă. „Omul este un zeu neputincios”, spune Heidegger. Rigorismul kantian „sartrizat” intervertește argumentul ontologic cu un insucces identic: Dumnezeu contrazice absolutul exigenței etice, deci Dumnezeu nu are cum să existe.

Orice ateism care nu ascultă de propria sa lege imanentă, de absența unei certitudini absolute, devine – în lipsa Absolutului tocmai negat – o negație ilicită. Pentru a depăși această slăbiciune, el își construiește propriul mit. Logica lui lăuntrică îl face să treacă la anti-teism militant care denotă o stare pasională perfect patologică. Biblia oferă o viziune lucidă care demonstrează

că nu religia, ci dimpotrivă, ateismul operează alienarea spiritului uman. Potrivit etimologiei cuvântului ebraic, „a nu crede” înseamnă a nu-I spune lui Dumnezeu *amin*, a-I refuza deci existența. Iată un diagnostic medical: *Zis-a cel nebun în inima sa: „Nu este Dumnezeu”* (Psalmi 13, 1) – sau, cum spune Fericitul Augustin: „Ateismul este sminteala unei minorități.” De atunci încoa, el ni se impune prin masivitatea cantității. Dacă, pentru psihologi, nebunia este pierderea funcției Realității, atunci ateismul este pierderea categorică a funcției Realității transcendente.

După Sfântul Iacov, *și demonii cred și se cutremură* (Iacov 2, 19); tremură pentru că au impresia că se opun lui Dumnezeu. În realitate, ei nu se opun lui Dumnezeu, ci unui obiect al imaginației lor, căci Dumnezeu nu ar putea fi *cunoscut* ca un dușman sau ca un Adversar. Rugăciunea lui Manase spune că „Dumnezeu a ferecat abisul demonilor” pentru că aceștia sunt închiși în genunea absenței lui Dumnezeu. Și omul se poate închide pe sine în absența Transcendentului, iar vidul tragic al inimii lui îl adâncește într-o mereu mai violentă și nesăbuită negare a lui Dumnezeu.

3. Insuficiențele creștinismului istoric

Marii teologi, dimpreună cu părinții Conciliului Vatican II, afirmă că teologia ultimelor veacuri a pierdut simțul misterului, s-a constituit într-o speculație abstractă *despre Dumnezeu*, încetând să mai fie gândire vie *întru Dumnezeu*. Marcel More o spune în felul său: „Cuvântul unor oameni care s-au tolănit, nu știu cum, dar foarte comod, peste Cruce, nu mai poate avea nici o trecere...”

Potrivit *Rugăciunii pe Acropole* a lui Renan, religiile ar fi muritoare. Se poate adăuga că și sistemele teologice sunt muritoare și tocmai acesta este înțelesul formulei care străbate lumea de astăzi: „Dumnezeu a murit.” A murit Dumnezeul unei anumite teologii, aceasta fiind moartea unei concepții curente despre Dumnezeu, înțeles ca obiect aproape fizic situat la periferia spațiului cosmic, într-o pură exterioritate care face din el un Stăpân înfricoșător.

Sfântul Chiril al Alexandriei a înlocuit dialectica greacă: „Stăpân/sclav” prin dialectica Evangheliei: „Tată/fiu”. Or, într-o anchetă asupra *Problemelor misionare* de astăzi, F. Boulard citează mărturisirea unui preot: „Creștinii mei... Îl consideră pe Dumnezeu ca pe un Dumnezeu îndepărtat, Căruia trebuie să I te supui în măsura posibilităților, nu atât din dragoste pentru El, cât din teama de a nu ajunge în iad. Dumne-

zeu nu este Tatăl... Nu, Dumnezeu este Cel care a dat cele 10 porunci negative: Să nu faci! Concluzia: Dumnezeu este Cel care te împiedică să fii fericit.” Într-o altă anchetă, publicată de „*Réalités*”, un inginer spune: „Dumnezeu este trist, El reprezintă tot ceea ce nu avem dreptul să facem. El șade în acele locuri întunecate unde ard lumânări, unde vezi femei ponosite și auzi interdicțiile iezuiților...”

Ideea total falsă pe care creștinătatea însăși și-a făcut-o despre Dumnezeu a accentuat puternic revolta celor din afara Bisericii. Imaginea lui Dumnezeu s-a identificat cu imaginea regelui pământean și cu atributele ei: demnitate, majestate, putere. În Evul Mediu, popoarele au fost adesea convertite în masă, ca niște comunități politice chemate la ordinul suveranilor și sub ascuțișul sabiei. Ideea de Dumnezeu a devenit garanția edificiului social-politic. Necredința secolului al XVII-lea s-a afirmat ca reacție la scandalul unui Dumnezeu impus și al unei religii forțate.

În teologia scolastică vedem cum eternitatea divină pietrificată strivește viitorul ca un fel de streășină supratemporală. Filosofii pun întrebări tulburătoare: dacă totul este predestinat, de ce să te mai rogi și la ce bun să mai ceri? De îndată ce a fost conceptualizată în termeni cauzali, gratuitatea mântuirii – acest minunat mister al Iubirii lui Dumnezeu pe care Reforma îl descifrează